YOSHLARNI TARBIYALASHDA O`ZIGA XOS SHARQONA USULLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti
1-bosqich magistri
Karimova Tursinoy G`ulomjonovna
tursunoy@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola yosh avlodni tarbiyalashda Sharq mutafakkirlarining (Al-Farabi, Abu Ali Ibn Sino, Xoja Ahmad Yassaviy, Kaykovus, Abdulla Avloniy va boshqalar) asosida shakllangan o`ziga xos sharqona usullarni nazariy va amaliy jihatdan keng yoritildi. Sharqona tarbiya oilaviy, ustoz-shogird, hikmatli suhbat, Qur'on va hadislar asosidagi axloqiy tarbiya, mahalla hamkorligi kabi usullarni o`z ichiga oladi. Maqolada ushbu usullarning zamonaviy pedagogik jarayonda (maktab, oila, oliy ta'lim) qo`llanilish metodikasi, bosqichlari va O`zbekiston tajribasidagi integratsiyasi tahlil qilinadi.

Kalit so`zlar: sharqona tarbiya, yoshlar tarbiyasi, ustoz-shogird usuli, oilaviy tarbiya, axloqiy qarashlar, Al-Farabi, Ibn Sino, milliy qadriyatlar, pedagogik metodika.

Аннотация: В данной статье представлен теоретический и практический обзор уникальных восточных методов воспитания молодого поколения, сформированных на основе трудов восточных мыслителей (Аль-Фараби, Абу Али Ибн Сина, Ходжа Ахмад Яссави, Кайковус, Абдулла Авлони и др.). К восточным методам воспитания относятся такие методы, как семейный, учитель-ученик, мудрая беседа, нравственное воспитание на основе Корана и хадисов, а также соседское сотрудничество. В статье анализируется методология, этапы применения этих методов в современном педагогическом процессе (школа, семья, высшее образование) и их интеграция в опыт Узбекистана.

Ключевые слова: восточное воспитание, воспитание молодежи, учитель-ученик, семейное воспитание, нравственные взгляды, Аль-Фараби, Ибн Сина, национальные ценности, педагогическая методология.

Abstract: This article provides a theoretical and practical overview of the unique oriental methods of educating the younger generation, which were formed on the basis of Eastern thinkers (Al-Farabi, Abu Ali Ibn Sina, Khoja Ahmad Yassavi, Kaykovus, Abdullah Avloni, etc.). Oriental education includes such methods as family, teacher-student, wise conversation, moral education based on the Quran and Hadith, and neighborhood cooperation. The article analyzes the methodology, stages of application of these methods in the modern pedagogical process (school, family, higher education) and their integration in the experience of Uzbekistan.

Keywords: oriental education, youth education, teacher-student method, family education, moral views, Al-Farabi, Ibn Sina, national values, pedagogical methodology.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda yoshlarni tarbiyalash muammosi globallashuv, axborot oqimi va yot g`oyalar ta'siri ostida keskinlashmoqda. O`zbekiston Respublikasida "Yangi O`zbekiston" strategiyasi doirasida yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash davlat siyosati darajasiga

ko`tarilgan. Sharqona tarbiya – bu ming yillik tajribaga asoslangan, oila, mahalla va mutafakkirlar merosiga tayangan usullar tizimi bo`lib, u yoshlarni nafaqat bilimli, balki axloqiy yetuk, mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi. Sharq mutafakkirlarining qarashlari bugungi pedagogikada "ma'naviyat poydevori" sifatida xizmat qiladi. Ushbu maqola sharqona usullarning nazariy asoslarini, metodikasini va amaliy qo`llanishini atroflicha yoritishga bag`ishlangan.

Sharqona tarbiya tushunchasi "robba" fe'lidan kelib chiqib, "o`stirish, kamolga yetkazish, rahbarlik qilish" ma'nolarini bildiradi. Imom Bayzoviy va Rog`ib Asfihoniy ta'rifiga ko`ra, tarbiya – bir narsani asta-sekin kamolga etkazish va insonning diniy, fikriy, axloqiy quvvatlarini muvozanatli rivojlantirishdir. Islomda tarbiya ota-onalarning eng muhim burchi hisoblanadi.

Sharq mutafakkirlarining asosiy hissasi:

Abu Nasr Muhammad ibn Muhammad ibn Uzlug` Tarxon Forobiy (873–951) – Sharq falsafasining buyuk vakili, "Ikkinchi o`qituvchi" (Aristotelning sharqiy vorisi) nomi bilan mashhur mutafakkir. Uning tarbiya (ta'lim-tarbiya) nazariyasi asosan "Baxtsaodatga erishuv" (Tahsil al-Sa`ada), "Fozil shahar aholisining fikrlari" (Al-Madina al-Fadila), "Ilmlarning tasnifi" va boshqa asarlarida yoritilgan. Forobiy tarbiyani inson kamoloti va jamiyat barqarorligining asosiy vositasi deb biladi. U Platon va Aristotel an'analarini islomiy qadriyatlar bilan uyg`unlashtirib, tarbiyani falsafiy-sotsiologik tizimga aylantirgan.

Abu Nasr Al-Farabi va Abu Ali Ibn Sino: Inson kamoloti axloqiy tarbiya orqali erishiladi. Ibn Sino "Tadbiri manzil" asarida oilani jamiyatning asosiy hujayrasi deb biladi; bola tarbiyasida yakka suhbat, hikmatli ertaklar va rag`batlantirish usullarini tavsiya qiladi. Axloq tug`ma emas, tarbiya orqali shakllanadi; yoshlikdan ruhiy va jismoniy yetuklikni ta'minlash zarur. Ilmlar tasnifida amaliy ilmlar (axloq, iqtisod) ustunlik qiladi.

-Xoja Ahmad Yassaviy: Rostgo`ylik, halollik, o`z-o`ziga talabchanlikni targ`ib qiladi. Hikmatlari yoshlarni xushyorlikka, sabr va faol harakatga chaqiradi.

-Kaykovus ("Qobusnoma"): Ota-ona farzandga adab va hunar o`rgatishi kerak; "turmush mashaqqatlari o`zi tarbiyalaydi" degan fikr bilan mas'uliyatni ta'kidlaydi.

- Abdulla Avloniy va Abdurauf Fitrat: Tarbiya "hayot yoki mamot" masalasidir. "Turkiy guliston yohud axloq"da sabr, hilm va ilmni maqtaydi. Fitrat bolalikdan olingan tarbiyani xalq baxti bilan bog`laydi.

Bu qarashlar bugungi pedagogikada milliy va umuminsoniy fazilatlarni (mehr-oqibat, odillik, mehnatsevarlik) shakllantirishning nazariy poydevorini tashkil etadi.

METODOLOGIYA

Sharqona tarbiya quyidagi o`ziga xos usullarga asoslanadi:

1. Oila tarbiyasi – Sharqning asosiy poydevori. Xitoyda Konfutsiy ta'limoti bo`yicha hurmat, itoatkorlik va kattalarga ehtirom o`rgatiladi. Hindiston va O`rta Osiyoda ota-onaga hurmat, mehnatkashlik va axloqiy poklik ustuvor. Oila – milliy qadriyatlarning avloddan-avlodga o`tish kanali.

2. Ustoz-shogird tizimi – An'anaviy Islom va Sharq ta'limida markaziy o`rin tutadi. Ustoz nafaqat bilim, balki axloq va hayotiy tajribani o`rgatadi; shogird esa itoat va sadoqat ko`rsatadi.

3.Hikmatli suhbat va maslahat – Yassaviy hikmatlari, Ibn Sino ertaklari orqali axloq singdiriladi.

4. Qur'on va hadislar asosidagi tarbiya – Sabr ("assabru miftohulfalah" – sabr shodlik kaliti), adolat va mehr-oqibatni o`rgatadi.

5.Mahalla va jamiyat hamkorligi – O`zbekistonda mahalla yoshlarni jamoaviy tarbiya orqali yetuklashtiradi.

Bu usullar kollektiv va individual tarbiyani uyg`unlashtirib, yoshlarni ijtimoiy mas'uliyatli qiladi.

MUHOKAMA

Yoshlarni tarbiyalashda sharqona metodikaning amaliy qo`llanilishi

Metodika bosqichma-bosqich amalga oshiriladi:

1.Bolalik bosqichi (3–7 yosh): Oilada hikmatli suhbat, ertaklar orqali odob-axloq singdirish; rag`batlantirish (maqtov, mukofot).

2. O`smirlik bosqichi (8–15 yosh): Ustoz-shogird usuli (maktabda sinf rahbari yoki mahalla ustozi); Qur'on oyatlari va hadislar tahlili; mehnat va sabr mashqlari.

3.Yoshlik bosqichi (16–25 yosh): Mahalla forumlari, axloqiy kechalar; milliy qadriyatlar orqali intellektual salohiyat rivojlantirish (Al-Farabi va Ibn Sino asarlarini o`qish).

Amaliy vositalar:

- Yakka suhbat va oilaviy maslahatlar.
- Rolli o`yinlar va misol orqali tarbiya (ota-ona, ustoz namuna bo`lishi).
- Rag`batlantirish va jazosiz tuzatish (Avloniy usuli).
- Integratsiya: Maktab darslarida "Tarbiya" fani orqali sharqona usullarni zamonaviy texnologiyalar (multimedia hikmatlar) bilan birlashtirish.

Tadqiqotlar shuni ko`rsatadiki, bu usullar yoshlarda stressga chidamlilik, ijtimoiy munosabatlarni yaxshilaydi va milliy o`zlikni mustahkamlaydi.

XULOSA

Sharqona usullar yoshlarni tarbiyalashda samarali metodika bo`lib, nazariy asoslari mutafakkirlar merosida, amaliy jihatlari oila va jamiyatda namoyon bo`ladi. Ular milliy qadriyatlar va zamonaviy talablarni uyg`unlashtirib, barkamol shaxs shakllantiradi. O`zbekiston ta'lim tizimida bu usullarni keng joriy etish orqali yosh avlodni yot g`oyalardan himoya qilish va jamiyat ravnaqiga hissa qo`shish mumkin. Kelajak tadqiqotlari sharqona metodikani raqamli texnologiyalar bilan integratsiyasiga qaratilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Al-Farabi. Tahsil al-Sa'ada. Muhsin Mahdi tarjimasi (1962/2001). – 56–71-betlar
2. Al-Farabi. The Attainment of Happiness. (fphil.uniba.sk PDF, 56–71-betlar).
3. Al-Farabi. Tahsil al-Sa`ada (Baxtsaodatga erishuv / Attainment of Happiness). Jafar Al Yasin (tahr.) – Beirut: Dar al-Andalus, 1981. -200 b.
4. Naoji, S. M. Al-Farabi's Philosophy of Education.McGill thesis, 1989. – 60-69 b.
5. Mavlonova R. va boshq. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. Toshkent: Tib-kitob, 2010. – 216 b.
6. Jumaboyev N. P. Sharq mutafakkirlarining ta'lim-tarbiyaga oid ma'naviy va axloqiy qarashlari // CyberLeninka (elektron resurs).
7. Ernazarova G.O. The Unique Characteristics of Developing Educational Practices Based On a Synergetic Approach/ International journal of formal education Volume: 4 Issue: 1 | Jan–2025 ISSN: 2720-6874 http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe -pp. 71-76.